

«Οι χορδές του χρόνου» του Νίκου Λυγερού
Παρουσίαση από τον Αντώνη Υ. Παυλίδη
την Τετάρτη 25-1-2006
στην αίθουσα της ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΟΝΤΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
Ν. Σμύρνη

Το έργο του Ν. Λυγερού «Οι χορδές του χρόνου» δεν είναι απλά ένα θεατρικό ή κινηματογραφικό σενάριο. Α υτά είναι η αφορμή, ο λόγος. Το έργο αυτό είναι μια αναφορά στην ποντιακή μνήμη και όχι μόνο.

Δεν είναι ένα έργο καταναλώσιμο, με ωραία, συμβατική και ίσως αγωνιώδη πλοκή που σε καθηλώνει για να δεις τη συνέχεια. Είναι ένα έργο με λόγο λιτό, δωρικό, που εκπέμπει πολλαπλά, πολυσήμαντα μηνύματα. Αυτή η λιτότητα οφείλεται στο βαθύ σεβασμό του συγγραφέα απέναντι στο Ολοκαύτωμα των Ποντίων.

Είναι ένα έργο πλημμυρισμένο από λέξεις – σύμβολα, τεράστιου βάρους και πυκνότητας. Κάποιοι «άγνωστοι», ένας ταξιτζής που τους περιμένει ξέροντας από πριν ότι θάρθουν, ένας ζωγράφος που αποτυπώνει την ιστορία, ένας πληγωμένος μικρός Αλέξανδρος που ψυχορραγεί, ένα ακίνητο καράβι ως αρχή και τέλος του ταξιδιού, ένας Ιάκωβος ως ο δάσκαλος και αναπαραγωγός της μνήμης της νέας γενιάς, η Ίμβρος ως πύλη στην Ανατολή, πρόσωπα που ψάχνουν το φως, πανάρχαιοι ελληνικοί μύθοι στα όρια της λήθης, σπαράγματα ανθρωπιάς και ήθους. Μελετώντας το έργο για πρώτη φορά, άρχισα να σημειώνω τις λέξεις - συμβολισμούς, που εξέπεμπαν σημαντικά κατά την άποψή μου, μηνύματα. Εγκατέλειψα όμως την προσπάθεια, γιατί βρέθηκα σ' ένα ωκεανό τέτοιων λέξεων, που κατακλύζουν όλο το έργο.

«Χορδές του χρόνου» είναι οι άνθρωποι. Οι άνθρωποι που έρχονται από μακριά στο χρόνο, ως υποκείμενα της ιστορίας, για να προετοιμάσουν το μέλλον. Που θυσιάζονται για τους άλλους.

Είναι ένα έργο άσκησης της νόησης, κατάδυσης στην ελληνικότητα, στο μύθο, στις αλησμόνητες κι όχι χαμένες πατρίδες, γιατί οι πρωταγωνιστές του αρνούνται τη λήθη, αρνούμενοι να συμμετάσχουν στη γενοκτονία της μνήμης.

Ο συγγραφέας μέσα στη θάλασσα της λήθης ανακαλύπτει τις ψηφίδες της μνήμης, τις συγκεντρώνει προσεκτικά και μ' αυτές σιγά - σιγά ολοκληρώνει το έργο, που είναι η ιστορία αντίστασης ενός λαού απέναντι στη βαρβαρότητα.

Οι πρωταγωνιστές του έργου είναι «άγνωστοι». Δεν έχουν ονόματα, γιατί τα ονόματα δεν αντέχουν τόση ανθρωπιά. Είναι «άγνωστοι» γιατί παραμένουν ανώνυμοι, γιατί αγωνίζονται για τους άλλους. Όπως ο Άγνωστος Πόντιος στρατιώτης του Μεσαίωνα, που άντεξε το βάρος της μάχης, έκανε το καθήκον του και έμεινε ανώνυμος νεκρός, «σα πέραν κι αν τ' ελάτια», μέχρι νάρθει ο «*Αητενς π' επαραπετανεν*» για να τον περάσει στην ιστορία. Οι «άγνωστοι» είναι αγιογράφοι, στους οποίους έχει ιδιαίτερη προτίμηση ο συγγραφέας γιατί παραμένουν ανώνυμοι, αφού έχουν επιτελέσει το έργο τους.

Οι «άγνωστοι» έρχονται από την Ιστορία, απ' το «εκεί» μιας αλησμόνητης πατρίδας, διασχίζουν τη σύγχρονη Αθήνα, με προορισμό την αναζήτηση μιας Αρχής από «εδώ». Όσους προέρχονται από το «εκεί», τους αναγνωρίζουν από «*τη νοσταλγία του φωτός που λάμπει στα μάτια τους*». Αυτό το φως τους κάνει ν' αναγνωρίζονται μεταξύ τους γιατί έχουν βιώσει όλοι το ίδιο πάθος.

Πρόκειται για πρόσωπα λησμονημένα στο βάθος της ιστορίας, στις συλλογικές μας αναπαραστάσεις. Εκπέμπουν ελληνικότητα, ερχόμενα από τα βάθη του χρόνου, όπου έχουν ταφεί για αιώνες. Ψάχνοντας το φως που θα τα φέρει στο προσκήνιο της ιστορίας, έρχονται στο «εδώ». Κινούνται μεταξύ ορατού και αοράτου, μεταξύ μνήμης και λήθης, μεταξύ ιστορίας και πραγματικότητας.

Ο λόγος του συγγραφέα καταλυτικός, εκπέμπεται στα όρια του παραλόγου, διαλύει το παρόν, ανασυνθέτοντας τα κομμάτια της μνήμης για να διαμορφώσει το μέλλον. Οι σύντομοι, κοφτοί διά-

λογοι, γίνονται στα χέρια του ισχυρό εκφραστικό εργαλείο προέκτασης των εννοιών στο διηνεκές του παρελθόντος και του μέλλοντος, μέσα τους ενσωματώνει τα όνειρα, τις αξίες, τους συμβολικούς τόπους, όπου ο χρόνος πεθαίνει και οι άνθρωποι αιχμαλωτίζονται στην καταδίκη μιας υπογραφής.

Υπερευαίσθητος δέκτης μηνυμάτων ο Νίκος Λυγερός, ενσωματώνει στο έργο του ότι τον συγκινεί από αυτά που εισέρχονται στο δικό του κόσμο. Θυμάμαι ότι πριν από μήνες του χάρισα ένα δίσκο με τον Ποντιακό Ακριτικό Κύκλο, όπου περιλαμβάνονται μερικά πολύτιμα διαμάντια της ποντιακής μουσικής ιστορικής παράδοσης που έρχονται στις μέρες μας από το 10 ο ακόμη αιώνα. Την άλλη μέρα έλαβα ένα μήνυμα με μια συγκλονιστική ανάλυση με ένα λόγο δωρικής λιτότητας του ποντιακού θρήνου της Άλωσης, που με προκάλεσε δέος. Γνωρίζω πλέον καλά ότι πολλά από αυτά που βιώνει σήμερα, τον εμπνέουν ήδη, οδηγώντας το δημιουργικό του οίστρο στο επόμενο δημιουργημά του.

Γοητευμένος ο συγγραφέας από τη δυναμική του ποντιακού ελληνισμού, τον παροτρύνει, χωρίς να σταματήσει να αναπαράγει τη ζωή που υπήρχε εκεί, να προχωρήσει ταυτόχρονα στην ουσία. Γνωρίζει ότι το ήθος των Ποντίων μπορεί να ανανεώσει τη νεοελληνική κοινωνία με ελληνικές ιδέες, αξίες και πρότυπα, που βρίσκονται απωθημένα στο συλλογικό της υποσυνείδητο. Ότι οι συλλογικές αναπαραστάσεις των Ελλήνων επιβιώνουν πολύ έντονα στην ποντιακή συνείδηση. Παράδειγμα οι χοροί των Ποντίων, που στηρίζονται στον κύκλο, ένα κύκλο που είναι μικρός, γιατί μικρός είναι ο χώρος του Πόντου, μια χούφτα χώμα ανάμεσα στα ποτάμια και τα παρχαρομύτια, στις αίτοφωλιές των αδιαπέραστων βουνών του. Σ' αυτό το χορό, που από αιώνες μέχρι σήμερα εκεί έχει το ίδιο όνομα «χορόν», που το πάθος για ζωή ξεχειλίζει, δεν υπάρχουν αρχιχορευτές που να ηγούνται των άλλων, στον ποντιακό χορό όλοι είναι ίσοι.

Γι' αυτό αγωνίζεται δίπλα και στους Ποντίους. Με τον «Αλτρούϊσμό» ως πυξίδα, με τη στρατηγική ως εργαλείο. Μετά την εμπειρία της Κύπρου, όπου πέτυχε το αδύνατο, έρχεται μέσα από το έργο του αυτό να προτείνει εκείνο που και σήμερα ίσως κάποιοι θεωρήσουν αδύνατο. 1400 προσφυγές Κυπρίων από τα κατεχόμενα, που οργανώθηκαν και κατατέθηκαν στο Ειδικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, βρίσκονται ήδη στο δρόμο της δικαίωσης. Αυτό, σε συνδυασμό με το ευρωπαϊκό πλαίσιο, ανέτρεψε το σκηνικό στην Κύπρο. Δεν είναι τυχαίο ότι το σχέδιο Ανάν, εκτός των άλλων, διέγραφε αυτές τις προσφυγές.

Αξιολογώντας και αξιοποιώντας τα δεδομένα, με το έργο του που παρουσιάζουμε σήμερα προτείνει και στους Ποντίους - και όχι μόνο - ν' ακολουθήσουν τον ίδιο δρόμο, διεκδικώντας όλα όσα αναγκάστηκαν ν' αφήσουν οι πρόγονοί τους με τη Μικρασιατική Καταστροφή. Δεν είναι μόνο τα υλικά που τον ενδιαφέρουν, αλλά πρωτίστως τα άυλα, τα αιώνια. Είναι τα σύμβολα, τα μνημεία, τα σπίτια, οι τόποι. Είναι όλα αυτά που δεν άφησαν τις ψυχές των νεκρών να ξαποστάσουν.

Η πρόταση αυτή έχει σχετική αξία όταν το λέει οποιοσδήποτε. Όταν όμως την καταθέτει ο Νίκος Λυγερός, που έχει στα χέρια του εργαλεία μοναδικά, όπως η θεωρία των παιγνίων, που απαντά σε κάθε πρακτικό πρόβλημα, η στρατηγική, που επικεντρώνει την προσπάθεια μόνο στην ουσία των πραγμάτων, που έχει αποδείξει ότι «δεν ασχολείται με χαμένες υποθέσεις», τότε οφείλουμε να τον ακούσουμε προσεκτικά.

Όσοι από μας δεν κατανοούν τι είναι σημαντικό να κάνουμε, πρέπει να δουν και να ερμηνεύσουν τις ενέργειες του αντιπάλου. Να δουν τι είναι εκείνο που κυρίως ενοχλεί την άλλη πλευρά, γιατί αυτό διδάσκει η στρατηγική. Στην περίπτωση για παράδειγμα του κυπριακού, αυτό που κυρίως ενοχλούσε την Τουρκία δεν ήταν μόνο οι διαμαρτυρίες των Κυπρίων, ο αγώνας τους, τα συλλαλητήρια. Ήταν και αυτά, αλλά όχι κυρίως αυτά. Πολύ μεγαλύτερη αξία είχαν γι' αυτήν οι 1.400 προσφυγές, γι' αυτό και απαίτησε από τους διαμορφωτές του σχεδίου Ανάν να προβλέψουν στο σχέδιο τη διαγραφή τους. Αυτό το μήνυμα οφείλουμε να το εισπράξουμε για να είναι αποτελεσματική η δράση μας.

Πολλά χρόνια τώρα αγωνιζόμαστε για την αναγνώριση της Γενοκτονίας των Ποντίων από το τουρκικό κράτος. Γνωρίζουμε ότι ο ηθικός αυτός αγώνας είναι άνισος, για πολλούς λόγους. Ένας από αυτούς είναι ο χαρακτήρας του σημερινού τουρκικού καθεστώτος, που ποτέ δεν πρόκειται να αναγνωρίσει τη γενοκτονία αν δεν εξαναγκαστεί από αποτελεσματικές πρωτοβουλίες, γιατί διαφορετικά θα είναι σαν να αρνείται τον εαυτό του, γιατί το νέο τουρκικό κράτος θεμελιώθηκε στις γενοκτονίες των λαών που έζησαν εκεί για αιώνες. Η πρόταση του Νίκου Λυγερού αποτελεί μια

εντυπωσιακή υπέρβαση του σημερινού τοπίου, συνδέει το 1923 (χρονιά που έχουμε την παραγωγή γεγονότων από την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάννης) με το 2006. Καθιστά την Ιστορία παρόν, ξαναγράφοντάς την. Μας απομακρύνει από τα πολιτικά παρασκήνια, τους συσχετισμούς δυνάμεων, τις σκοπιμότητες των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Μας πάει στο πεδίο του θεσμοθετημένου σημερινού πολιτισμού, αξιοποιώντας με θαυμαστό όσο και απλό τρόπο τις τεράστιες δυνατότητες που προσφέρει. Αυτό μπορούμε να το κατανοήσουμε αν φανταστούμε μια σειρά προσφυγών σημερινών απογόνων εκείνων των υπέροχων Ποντίων και Μικρασιατών που εγκατέλειψαν την ψυχή τους το 1922 στην ιστορική τους πατρίδα για ν' αποφύγουν τη γενοκτονία, να καταθέτουν προσφυγές, οι οποίες θα έχουν θετική έκβαση. Τότε η Ιστορία θα έχει διαφορετική εξέλιξη. Όχι εκείνη που ζήσαμε. Τότε θα δούμε τα δάκρυα των προσφύγων της πρώτης γενιάς, να τελειώνουν κι ένα χαμόγελο ν' ανθίζει. Προσπαθώ να δω σ' αυτή την περίπτωση προσεκτικά την έκφραση της ιστορίας. Και βλέπω σε μια ατέλειωτη σειρά όλες μαζί τις μυθικές μορφές και το απaráμιλλο τοπίο ν' αλλάζει: τους Ακρίτες και το Μάραντο, το Χρύσανθο και το Βασίλ Αγά, τον Ευκλείδη και τα παλικάρια της Σάντας, τις καταπράσινες πλαγιές, τα ποτάμια και τα παρχαρομύτια, τα μανουσάκια ν' ανθίζουν δίπλα στους γκρεμούς, το Δήμο τον Κεμεντζετζή να μαγεύει με τις χαρούμενες τώρα δοξαριές του, τις εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς να σηκώνονται και να στήνουν χορό και «με το ρυθμό του κεμεντζέ» να «*χτυπούν την ιστορία*». Και τότε γαληνεύω. Γαληνεύουμε. Γιατί θα έχουμε αποδείξει όχι μόνο ότι δε λησμονούμε, αλλά και ότι ξέρουμε ν' αγωνιζόμαστε αποτελεσματικά για το δίκιο, την αλήθεια, την ειρήνη.

Οφείλουμε να δούμε κατάματα την πραγματικότητα και ν' αποφασίσουμε. Γιατί όσοι αγνοούν ή λησμονούν την ιστορία τους, είναι καταδικασμένοι να την ξαναζήσουν.